

Kincsek az értéktárakból

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvényt 2012 tavaszán fogadta el az országgyűlés. A törvény értelmében a nemzeti értékek megóvandók. A megyei értéktárak jelentik a Nemzeti Értéktár középső szintjét, míg az alsót – ahol létrejöttek ilyenek – a települési értéktárak képviselik. Ezúttal is az ezekben az értéktárakban nyilvántartott kincsek közül válogattunk.

Borsche Kornélia munkássága (Aldebrői Értéktár)

Borsche Kornélia amatőr rajzoló, képzőművész főleg ceruzarajzokat készít, de pasztellképeket és akril technikával készült műveket is alkot. Folyamatos résztvevője a belföldi kiállításoknak. Eddig több mint ötven csoportos és egyéni tárlaton mutathatta be alkotásait. Első önálló kiállítását 2002-ben Egerben, a Bródy Sándor Megyei Könyvtár aulájában rendezték meg. Művészi jelmondatát Szophoklészről kölcsönözte: „Sok van mi csodálatos, de az embernél nincs semmi csodálatosabb”. Munkásságát főleg portrék és figurális ábrázolások jellemzik, de az absztrakt világa sem idegen tőle. Rajzai könyvillusztrációként szerepelnek több versantológiában is. 2012-ben az Egri Kulturális és Művészeti Központ különdíjjal jutalmazta alkotótevékenységét.

Mivel művészi tevékenységével lakóhelye, Aldebrő kulturális értékeit és hírnevét is növeli, 2017-ben a település elismerendő és megőrzendő értékeként vették fel a község értéktárába.

„Jászám tike” bosnyák helytörténeti kiállítás (Szigetvári Értéktár)

Jászám tike – mondogatták sokszor önérzetesen Szigetvár bosnyák-horvát lakói, e szavakkal jelezve azt, hogy ők a település legrégebbi lakosai. Valóban: a bosnyák lakosság még a török uralom idején került nagy számban Szigetvárra Bosznia északi vidékéről a XVI-XVII. században. Egy részük a muszlim, más részük a katolikus vallást követte. Szigetvár és környéke katolikus délszlávjai lelki gondozását nagyrészt a boszniai ferencesek és a zágrábi püspökség papjai látták el. A XVII. századvégi felszabadító háborúk idején a bosnyákok is elmenekültek, majd a harcok elmúltával egy részük visszatért, s mindannyian felvették a katolikus hitet. Maguk közé fogadták a katolizált egykori muszlimok mellett a betelepülő katolikus tótokat és egyéb horvátokat, de magukat továbbra is bosnyáknak nevezték. Az egykor zsúpfedeles parasztházakból álló északkeleti városrész, a „Bosnyák fertály” zeg-

zugos utcáival napjainkban is emlékeztet egykori balkáni jellegére. E városrészben lakott a XIX. század első felére néhány tucat főre fogyatkozó szerb lakosság is, akik emlékét a XX. század közepéig őrizte az ún. ráctemplom a mai Szabadság utcában.

A XVIII. században a magyarok, németek, szerbek és horvátok lakta Szigetvár több mint harmada bosnyák-horvát volt, a nemzetiségek azonban a polgárosodás hatására a következő évszázad végére erőteljesen asszimilálódtak. Az 1900-as népszámlálás például már csak 58 horvát lakost mutatott ki, akik akkor még egymás közt horvátul beszéltek. Az 1918-1921 között tartó szerb megszállás idején próbálták rájuk nyomást gyakorolni, hogy támogassák a térség délszláv államhoz való csatlakozását, de ők kiálltak Magyarország mellett.

Jórészt földműveléssel és állattartással foglalkoztak. Mezőgazdasági eszközeiket, használati tárgyaikat, melyek a szigetvári paraszti kultúra becses emlékei, talán az utolsó pillanatban sikerült összegyűjteni. Hogy emlékük megmaradjon, a bosnyák földművesek által lakott egykori Magyar utcában a XIX. század elejéről származó Magtár épületében állandó kiállítás mutatja be Szigetvár török alóli felszabadulását követő évszázadokban itt élt bosnyák lakosság szellemi és tárgyi örökségét, mindennapi használati eszközeiket, ünnepeiket, szokásaikat.

Szlovák Néprajzi Gyűjtemény (*Kistarcsai Értéktár*)

A Szlovák Néprajzi Gyűjteményt 2008. május 20-án adták át, s tették látogathatóvá. A faluban fellelhető szlovák viseletet, jellegzetes szerzsámokat, díszítőelemeket, valláshoz, életmódhoz és néphagyományokhoz kapcsolódó tárgyakat, kellékeket, már bő évtizeddel korábban megkezdték felkutatni, megmenteni. A gyűjtemény kialakítását Kistarcsa képviselő-testülete is támogatta, megvalósítására pedig a Művelődési Ház és a Szlovák Nemzetiségi Önkormányzatot kérte fel. A folklórkincsek bemutatására két termet és egy előteret biztosítottak, melyeket azonban előbb rendbe kellett hozatni.

Miközben folyt a felújítás, a lelkes gyűjtők feltúrták saját és ismerőseik padlását, és egy önkéntes csapattal kiegészülve csodálatos anyagot gyűjtöttek össze. Volt, aki szinte az összes régi szép bútort odaajándékozta, mások padlásáról-pincéjéből is mindent elhoztak, amire szükség adódott. A házakat járva sok embert rábeszéltek arra, hogy váljanak meg féltett kincseiktől. Így került a Gyűjteménybe például egy esküvői öltöny, melyet tulajdonosa féltő szeretettel őrzött hatvanadik házassági évfordulójára. Sokan hasonló módon ajánlottak fel minden használhatót, vagy gyűjtöttek össze ismerőseiktől néhány kincset, mint például egy régi sparheltet. Szinte minden nap érkezett valami újdonság, aminek meg kellett keresni a helyét a gyűjteményben, amely mindmáig folyamatosan bővül az újabb adományokkal.

A Néprajzi Gyűjtemény előbb az azóta lebontott Civil Házban működött, majd a 2022 nyarán a pályázati pénzből megvásárolt, felújított és átadott Szlovák Házba (Rózsa utca 6.) költöztették. Előzetes időpont-egyeztetést követően látogatható.

Iosif Vulcan munkássága (*Létavértesi Értéktár*)

Iosif *Vulcan* magyarországi román író 1841. március 31-én született a Bihar megyei Pusztahollódon (Holodon). Édesanyja *Irinzi* Viktória, *Irinzi* János és *Irinzi* József nővére, édesapja Nicolae *Vulcan* esperes volt. 1844-ben szüleivel együtt Nagylétára költözött és a településen járt alsófokú iskolába. (A mai Létavértes Nagyléta és Vértes községek egyesülésével 1970-ben jött létre.) A gimnáziumot Nagyváradon végezte. Első irodalmi munkája 1859-ben jelent meg a „Román Távíró”-ban. 1859-1863

között a Pesti Egyetemen tanult jogot, ügyvédi vizsgát tett. 1862-1870 között a budapesti román diákság „Petru Maior” Egyesületének alapító és vezetőségi tagja. 1880-ig román nyelvű folyóiratok kiadójaként és szerkesztőjeként működött Budapesten.

1865-ben megjelent a „Familia” című folyóirata, melynek tulajdonosa, kiadója és szerkesztője volt, célja a román kultúra erdélyi terjesztése. 1869-ben kezdeményezte a Román Színházi Alapért Egyesület megalapítását. 1871-ben felvették a budapesti Kisfaludy Társaságba, székhelyéről beszédét a román népköltészetéről tartotta. 1873-ban meghalt édesanyja Victoria Vulcan, született Irinyi Viktória, akit Nagylétán temettek el. 1877-ben Budapesten magyar fordításban kiadta a Román népdalok című válogatást. 1879-től levelező, majd 1891-től rendes tagja a Román Akadémiának. 1879-től édesapját Nagylétáról Nagyváradra helyezték, s kinevezték a Román Görögkatolikus Püspökség kanonokjának.

1880-ban Iosif Vulcan a „Familia” folyóirattal Nagyváradra költözött, ahol hetilapként jelentette meg. 1903-ban a Nagyvárad Színháza magyar nyelven mutatta be Stefan Vajda című drámáját. Ady Endre „Egy premier” című cikkében (Nagyvárad Napló) az esemény politikai jelentőségét hangsúlyozza: „Ez a premier olyan okosan kapcsolható össze egy másik, nagyobb premierrel: a nyílt, a kultúra nevében nyilvánuló magyar-román barátkozás premierjével.” Majd így folytatja: „Vulcan József derék író, szimpatikus úriember, érdemese a magyar irodalomnak is. Örülünk, hogy az ő irodalmi működése csinálta meg az első nyílt kulturális közeledést és egyesülést Nagyváradon és Bihar vármegyében a magyarság és a románság között.”

1906. december 31-én megszűnt a negyvenegy éven át megjelenő „Familia” című folyóirat. Kevesebb mint egy évre rá, hatvanhat éves korában 1907. szeptember 8-án, Nagyváradon a lap szerkesztő-kiadója, Iosif Vulcan is elhunyt. Váradon temették el.

Fóia enciclopedica si beletristica cu ilustratiuni.

PEST'A
25
ca uru
9 martiu
1866.

Ese in fie-care luna de trei ori adica in 5. 15.
si 25. dupa e. v. continendu doue cöle.
Pretulu pentru Austria
pe Jan.—Jun. 4 fl. —
pe Opt.—Jun. 6 fl. — cr.
Pentru Romania
pe Jan.—Jun. unu galbenu.

Nr.
6.

Cancelari'a redactiunei
Strat'a lui Leopoldu Nr. 18.

unde sunt a se adresa manuscriptele si banii
de prenumeratiune.
Epistolele nefrancate nu se primesen si opurile
anonime nu se publica.

II
cursu
anualu.

A Létavértesi Román Nemzetiségi Önkormányzat megítélése szerint Iosif Vulcan személye, munkássága nemzetközi jelentőségű érték.

Létavértes települési értéktárába a kulturális örökség kategóriába sorolva 2022. szeptember 27-én került be. Iosif Vulcan emléktáblája Létavértesen az Árpád tér 8. számú ház falán található.

A tabdi Dankó-villa (*Tabdi Értéktár*)

A Kiskunsági Nemzeti Park szomszédságában, Tabdi központjától másfél kilométerre (Tabdi, Buckadúló 39.), Csengőd határában áll *Dankó Pista* (1858-1903) egykori villája. A lakóterülettől távol eső, erdős terület és szántó határán (egy valahai szőlőföldön) található villát 1900/1901-től haláláig a legendás nótaköltő, zeneszerző lakta a feleségével, *Joó Ilonával* együtt. A nyomorgó cigányprímás hangversenykörútjainak és kinyomtatott dalainak bevételeiből vásárolta meg a telket és építtette a kis toronnyal büszkélkedő épületet. Komolyan gondolkodott azon, hogy gazdálkodásba fog, de elhatalmasodó betegsége ebben meggátolta. A ház melletti árnyas fák alatt ücsörögve vagy hosszabb sétáin leheveredve jegyezte le újabb és újabb szövegeit, hegedülte ki dallamaikat (egyebek mellett *A csengődi buckából* című nótát). A hagyomány szerint fenn a toronyszobában írta meg *Cigányélet* című három felvonásos népszínművét és két kéziratban maradt társát: a *Búcsúfiát* és a töredékes *Jó madarakat*. Amikor a tüdőkór végérvényesen levette a lábáról, innen szállították utolsó budapesti gyógykezelésére. Levelek tanúsága szerint *Gárdonyi Géza* és *Feszty Árpád* is vendégeskedett a villában.

Halála után özvegye, *Joó Ilona* ebben a házban élt visszavonultan, csak jóval később ment újra férjhez *Ráthonyi Sándor* szőlőbirtokos, csendbiztoshoz. Ilona második házassága alatt a villában egy külön kis emlékszobát tartott fent a *Dankó-relikviákból*, s híven ápolta első férje emlékét. Ilonka 1944-ben hunyt el, s kívánsága szerint *Dankó Pista* mellé temették a szegedi Belvárosi temetőbe.

Az 1956-os államosítás után a *Dankó-villa* a Kiskőrösi Állami Gazdasághoz került. *Csongor Győző* muzeológus az emlékszobát 1958-ban még eredeti berendezésében, a nótaköltő írásaival s egyéb emléktárgyaival láthatta. 1970-ben a nótaköltő születésének 100. évfordulóján, *Csongor Győző* a jelentős darabszámú *Dankó-Joó-féle* villabeli hagyatékot az üzemeltető felkérésére részben lajstromba vette. A jeles szakember az értékes tárgy-együttest a Kiskőrösi Állami Gazdaság vezetésének pénzügyi támogatásával mintegy harminc évig „helyi múzeumi keretek között” egyben tartotta. 1994-ben az épület magánkézbe került. A bútorokat eladták, az emléktárgyakat részben átadták a szegedi Móra Ferenc Múzeumnak, köztük a fésülködő asztalkát, s rajta *Dankó Pista* hegedűjét. Az új, olasz származású tulajdonos üdülő kialakítását tervezte, ami mai napig nem valósult meg. Az épület kívülről megtekinthető és rendezvényekre kibérelhető.

Ortan Patrik szíjgyártó és nyeregkészítő alkotói munkássága (*Bács-Kiskun vármegye Értéktára*)

Péter Lajos családjával együtt Erdélyből települt Magyarországra, Lajosmizsére. A családfő édesapjától gyerekkorában leste el a szíjgyártás titkait. Két vejét, *Edwardot* és *Patrikot* is megtanította a mesterségre. *Ortan Patrik* kézműves 1990 óta dolgozik Lajosmizsén az apósával és a feleségével fenntartott cégben. Eleinte kisebb vásárokon, majd néhány évvel később múzeumokban és fogathajtó versenyeken vettek részt kiállítóként. Míves darabjaikat népművészeti termékként bíraltatták le Budapesten. A legnagyobb külföldi kiállításokon – például Ausztriá-

ban, Németországban, Franciaországban – is bemutatkoztak, mindenhol nagy sikerrel. A Londoni Windsori Horse Show-n igazán megértették és elismerték e hagyományt őrző ősi mesterséget, még a királynő is megjelent személyesen a standjuknál. Ma már büszkén mondhatják, hogy nemcsak itthon, de külföldön is keresik a munkáikat és sok külföldi rendezvényre van meghívásuk Európán belül és kívül egyaránt. Ortan Patrik szíjgyártó és nyeregkészítő, apósával és feleségével mindennemű lovas felszereléseket gyártanak. Lovagló kantárok, térd-, ínvédők, nyergek, lószerszámok, fonott sallangok, ostor, zászlótartók, illetve kulcstartók, bőrből készült képtartók fémjelzik e szakma változatosságát és szépségét. Valamennyit a kézi varrás, a sajátos festés és a pontos kidolgozás teszi egyedivé. Mottójuk: „Hagyomány és minőség rejlik minden öltésben.”

Az I. világháborúban elhunyt zsidó hősök emléktáblája (*Kiskunhalasi Értéktár*)

Az 1926. május 20-án elhelyezett márvány emléktáblán az első világháborúban elesett huszonegy kiskunhalasi zsidó hősi halott neve olvasható. *Ádám László, Benedek (Klauber) Ákos, Bleier Mihály, Engel Jakab, Fleischer Mór, Fischer Ernő, Grünwald Gáspár, Haszler Dezső, Kardos Ilés, Kánitzer László, Katz Zsigmond, Kerekes László, Klauber József, Kohn József, dr. Kun Dezső, Práger Pál, Raáb Bernát, Schön Gábor, Steinmetz Ernő, Weinberger Dániel és Weinberger Simon* zsidó vallású magyar katonák neveit őrzi (rendfokozatokkal sem téve különbséget közöttük), akik az oszták-magyar hadsereg harcosaiként legnagyobb kincsüket, az életüket áldozták az idegen csatatereken. Vagy, miként a Csábi László faragta sorok fennköltebben emlékeztetnek rá: „Zsidó hűséggel hősi halált haltak magyar hazájukért”.

A Petőfi u. 1. sz. alatt található zsinagóga főbejáratánál, a bejárattól balra található emlékjelük. Tulajdonosa a helyi Izraelita Hitközség.

Kalevala Nap – Vikár hagyomány (*Dunavecsei Értéktár*)

Vikár Béla méltatlanul elfelejtett tudósa Magyarországnak, holott kiemelkedő néprajzkutató volt. Ő volt az első, aki fonográfjával komoly népzene-gyűjtéseket végzett a még akkori, „Nagy Magyarország” területén.

Vikár 1944-ben, pesti lakásának lebombázását, élete munkássága során összegyűjtött értékeinek – ruháinak, könyvtárának, kéziratának, fotódokumentációinak, levelezésének, tárgy-gyűjteményének – teljes pusztulását követően keresett menedéket nővérénél, Dunavecse, aki befogadta otthonába. Vikár jól ismerte az épületet és a falut: 1936-tól évente egyszer egy-két hetet pihent a falai, illetve utcái között. Most azonban hajlott kora és a pótolhatatlan veszteség is megviselhette. 1945. szeptember 22-én, nyolcvanhat évesen itt érte a halál.

A város azóta is ápolja az emléket. Utolsó otthonának falára emléktábla került. A Vándor utca nevét, ahol a ház áll, Vikár Béla utcára „keresztelték” át. Születésének évfordulóján népdaltalálkozót szerveznek, halálának évfordulójára népdalköri találkozóra és vetélkedővel emlékezik.

A Kalevala a finn nemzeti eposz, melyet Elias Lönnrot állított össze 1835-ben a finn népköltészet – elsősorban karjalai eredetű – hősi és epikus énekeiből. A mai napig elismerten legjobb Kalevala-fordítás Vikár Béla nevéhez fűződik. Ezért Dunavecse február 28-án, finnekkel egy napon (Lönnrot ezen a napon tette közzé a Kalevala előszavát, s máig ez a „Kalevala Nap” – a Finn Kultúra Napja is) tiszteleg Vikár Béla munkássága előtt, s a Kalevalával is összefüggő rendezvényeket szervez.

Ransonnet-Villez Elisa (1843-1899) Ausztriába vándorolt francia arisztokrata családból származott, aki házassága révén költözött Magyarországra, majd férje, Nemes Nándor 1894-ben bekövetkezett halála után sem tért vissza szülőföldjére, hanem a család tassi (szenttamási) birtokán és Budapesten élt.

Gyermektelen özvegysége idején életét kizárólag a művészetnek szentelte. Az arcképfestésben először Vastagh György, később Angeli Henrik volt a mestere, akik vezetése alatt olyan haladást ért el, hogy műveit nemcsak a hazai, hanem a külföldi tárlatok is szívesen fogadták. Csendéleteket és enteriorképeket is festett, művészi tevékenységének nagy részét azonban a portré műfajában alkotta. Deák Ferenc, Csáky Albin, Liszt Ferenc arcképét is elkészítette. A hagyatékában fennmaradt több mint kétszáznegyven művét a Múcsarnokban mutatták be. Néhány képét a Magyar Nemzeti Galéria, önarcképét a firenzei Uffizi és a Nemzeti Múzeum őrzi.

A művészetek ismert pártolója volt. Végrendeletében tízezer forintot hagyott e célokra, s felkérte Benczúr Gyulát, hogy az összeg kamataiból a fiatal tehetségeket segítse. Jótékonyága a környéken is ismert volt: harmincezer koronás alapítványának segítségével hozták létre a kunszentmiklósi óvodát és kórházat a XX. század elején.

Tojásfutás (Vecsési Értéktár)

A „tojásfutás” népszokás Felső-Ausztriából került hozzánk a kiegyezés körüli időkben. Egészen a II. világháborúig a húsvét vasárnapi tojásfutási vigalom egy sajátos tavaszköszöntés volt. A kocsmárosok szervezték a nagyobb bevétel reményében. A régi kocsmák, a Kóbi és a Gazdaköri, a helyi kulturális élet szerves mozgatórugói voltak, szórakozási, összejöveteli helyek, ahol táncolni, ismerkedni lehetett.

Húsvét hétfőn délután ma is egy kocsit állítanak a kocsmá elé, rajta egy hordó van tele vízzel. Fent ül a kocsin három bíró, aki ügyel a szabályok betartására. A kocsitól két irányban kis homokkupacokat készítenek (10-15 darabot), rajtuk egy-egy tojással. A váltóverseny során a futóknak egyenként kell a tojásokkal a kocsihoz futni és azokat a hordóba dobni. Közben a nézők próbálják a tojásokat kövekre cserélni, a mókamesternek kell ezt megakadályozni. A verseny két óra hosszát tart. A bíró felemeli a győztes csapat kapitányának a kezét. A futás után a tojásokból rántottát sütnek és a versenyzők közösen fogyasztják el. Este együtt mulatnak a bálban reggelig.

A II. világháború után néhány éves szünet után újraéledt a népszokás, a Kátai-féle krakkói kocsmánál és a Kóbi család üzleténél tartották a tojásfutást. Napjainkban a tojásfutást a Német Nemzetiségi Önkormányzat szervezi.

(h)